

Christina Laugesen, Danmarks Evalueringsinstitut (EVA)

Cand.scient.soc. og evalueringskonsulent ved Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) og tidligere konsulent ved SIP-sekretariatet, Center for Kvalitetsudvikling i Region Midtjylland.

Artiklen har tidligere være bragt i Vera no. 52 | SEPTEMBER 2010.

© Christina Laugesen og Vera.

Evalueringer af pædagogisk praksis – til gavn for hvem?

Fokus på resultatet af den pædagogiske indsats er helt afgørende for, om professionen kan udvikle sig.

Hvordan dokumenterer pædagoger, hvad der virker i den pædagogiske praksis? Og kan man skabe et evalueringssystem, der både tilvejebringer et kvalificeret styringsgrundlag, og som skaber kvalitetsudvikling og opbygger lokal evalueringskapacitet?

Evalueringer af pædagogisk praksis iværksættes i mange former og med en række forskelligartede formål. Der har dog gennem de seneste årtier været et stigende antal forsøg på at dokumentere kvaliteten og evaluere effekten af de offentlige velfærdsydelse, og det pædagogiske felt er ingen undtagelse. På dagtilbudsområdet er den årlige evaluering af pædagogiske læreplaner et eksempel på et politisk krav om dokumentation af den faglige praksis, der skal give det administrative niveau en mulighed for at følge arbejdet og kvaliteten på det enkelte dagtilbud. På det socialpædagogiske område har der på det seneste været et stort politisk fokus på, hvilke indsatser der har den bedste effekt over for kriminalitetstruede børn og unge; her er både symbolpolitik, økonomiske interesser, social ansvarlighed og ønske om at opretholde lov og orden i spil. Der er altså på en række områder et politisk og forvaltningsmæssig ønske om at følge kvaliteten af de pædagogiske indsatser tæt. Og i kølvandet herpå et ønske om at kunne afgøre, hvilke pædagogiske indsatser og tiltag der virker bedst over for bestemte grupper af samfundsborgere. Uheldige enkeltager, der viser et brist i kvaliteten af de offentlige velfærdsydelse, har været med til at forstærke en tendens til at vægte evalueringer, der favoriserer overblik over nøglevariable på bekostning af mere praksisnære og udviklingsorienterede evalueringer, der også tilgodeser behovet for lokal kompetence- og kvalitetsudvikling. Der er dog også tydelige tegn på, at diskussionerne om øget kontrol og styring afløses af et stigende politisk fokus på afbureaukratisering. I tråd hermed vinder begreber som værdi- og tillidsbaseret kvalitetsudvikling i øjeblikket frem i diskussionerne om

kvalitet i de offentlige institutioner. Dette giver anledning til at overveje, hvordan der kan udvikles evalueringer, der ikke bare giver generel viden om *kvaliteten* i det pædagogiske arbejde, men som *også* bidrager til at skabe lokal kvalitetsudvikling, fx ved at opbygge evalueringskapacitet ude på institutionerne.

Hvorfor evaluering?

Evalueringen af den pædagogiske praksis må på den ene side (på et rimeligt niveau) kunne tilfredsstille et legitimt ønske fra det politiske og administrative niveau om at følge resultaterne og kvaliteten af de samfundsmæssigt udgiftstunge velfærdsydelser. Samtidig må der på den anden side også med rette kunne stilles et krav om, at evalueringer af den pædagogiske praksis skal tilvejebringe værdifuld og ny viden, som er med til at kvalificere tilrettelæggelsen af det pædagogiske arbejde. En evaluering må til hver en tid kunne sandsynliggøre, at denne faktisk giver et bedre grundlag for at tilrettelægge "den gode indsats" over for den enkelte borger. Spørgsmålet er så, hvordan disse to hensyn kan forenes? At vurdere effekten af en pædagogisk indsats og sammenligne kvaliteten af arbejdet i to forskellige institutioner på meningsfuld vis er en vanskelig udfordring. At opgaven er vanskelig, er dog *ikke* ensbetydende med, at det ikke er muligt at få bedre og mere kvalificeret viden om, hvad der virker i en pædagogisk sammenhæng.

Jo mere afgrænset og målrettet en specifik pædagogisk indsats er, jo lettere er det at vurdere, om indsatsen fører til det forventede resultat eller har den ønskede effekt. Taler vi derimod om mere overordnede pædagogiske mål som alsidig udvikling, sociale kompetencer og trivsel, er det vanskeligere at vurdere, om det pædagogiske arbejde har en tilfredsstillende kvalitet, og om indsatsen har nået sit mål. En vigtig opgave i at evaluere resultaterne af det pædagogiske arbejde, er således at få pædagoger til at udfolde præcist *hvad*, de ser som målene for deres arbejde, og *hvordan* store mål som social udvikling og trivsel kan udfoldes til flere konkrete og målbare størrelser. Skal man vurdere, om en pædagogisk indsats eller et pædagogisk tilbud har været af høj kvalitet eller ej, må man altså have et tydeligt grundlag at vurdere kvaliteten ud fra. Og her rammer vi ofte den største udfordring i evalueringen af det pædagogiske område: at udvikle meningsfulde mål og få udfoldet sammenhængen mellem de enkelte elementer i den pædagogiske indsats og de kortsigtede og langsigtede mål, der er med indsatserne.

Mine erfaringer fra evalueringer af pædagogisk praksis er imidlertid, at sådanne øvelser, uanset at de er vanskelige, vurderes som meget værdifulde og nyttige af de deltagende pædagoger, ikke blot som målestok til at vurdere resultaterne af deres indsats, men *også* i forhold til at udvikle den pædagogiske praksis. I de store og abstrakte pædagogiske diskussioner om *kernen* i det pædagogiske arbejde italesættes de forskelle i faglige tilgange og pædagogiske værdier, der kan være både internt i en personalegruppe og på tværs af institutioner. Samtidig skærper diskussionerne pædagogernes blik for, hvad der er *særligt vigtigt* i en indsats for at nå et bestemt mål. Dermed er diskussionerne med til at tydeliggøre, hvilke pædagogiske overvejelser, der ligger bag iværksættelsen af én indsats frem for en anden.

De Sociale Indikatorprogrammer

De Sociale Indikatorprogrammer (SIP) er en række dokumentationsværktøjer, der netop indsamler viden om resultater og indsats på sociale tilbud. I udviklingen af programmerne har formuleringen af meningsfulde resultatmål i samarbejde med pædagoger og andre faggrupper på de medvirkende institutioner været et vigtigt udgangspunkt. Den gældende lovgivning formulerer alene de politiske mål og intentioner med den sociale indsats, men *hvordan* disse mål mere præcist skal nås, og hvilke elementer de består af, er sjældent entydigt. Her er en inddragelse af pædagoger og andre fagpersoners viden om tilrettelæggelsen af den pædagogiske indsats og målene for indsatsen altafgørende for at udvælge de mest centrale og relevante måleparametre. Når målene for evalueringen er udvalgt og dataindsamlingen igangsat, er den store udfordring at sikre, at resultaterne af evalueringsprogrammet løbende omsættes til en praktisk anvendelig viden i det pædagogiske arbejde. Denne udfordring vender vi tilbage til senere. Først skal vi se mere på, hvilke typer af viden der fra forskellig side efterspørges som output fra De Sociale Indikatorprogrammer.

Viden på flere niveauer

De Sociale Indikatorprogrammer er evalueringsprogrammer, der skal kunne tilvejebringe flere typer af viden, som er rettet mod forskellige formål. Regionerne, der står bag indikatorprogrammerne, har en interesse i at få en løbende dokumentation af aktiviteter og resultater på de deltagende institutioner – gerne i en form, der er kvantificerbar, og som kan sammenlignes på tværs af de deltagende institutioner. Ledelsen på de deltagende institutioner lægger vægt på evalueringens duelighed i forhold til at give et overblik over institutionens arbejde på et niveau, der er mere detaljeret end den viden, som politikere og beslutningstagere efterspørger. Personalet på de deltagende institutioner har en interesse i, at programmerne kan anvendes i planlægnings- og udredningsarbejdet med fx borgeren med komplekse sindslidelser eller med den kriminelle unge. Samtidig er det vigtigt for det pædagogiske personale, at indsamlingen af dokumentation både skærper blikket for, hvornår og hvorfor en given indsats forløb godt, og samtidig bidrager til en fælles forståelse af, hvilke mål der *lige nu* prioriteres højest i den pædagogiske indsats. Forskere og evaluører i socialt og socialpædagogisk arbejde har til gengæld en interesse i at de data, der indsamles, kan anvendes i en større forskningsmæssig kontekst, og at data indsamles på en måde, så det lever op til samfundsvidenskabelige standarder for god forskning og eventuelle bias (fordomme) i forhold til indsamlingen af data minimeres.

Krav til viden

Udfordringen i evalueringer som denne er at sikre, at evalueringen ikke blot giver et overblik over resultaterne af indsatsen, der kan anvendes i en styringssammenhæng, men at evalueringen også leverer den type af viden, der efterspørges

hos de pædagoger, der har den daglige kontakt med den kriminelle unge eller den voksne med komplekse sindslidelser. Det er altså ikke en gangbar løsning blot at iværksætte evalueringer, der tilfredsstillende beslutningstageres behov for viden, hvis man samtidig har en forventning om, at evaluering også er et skridt på vejen til at *udvikle* kvaliteten. Sagt med andre ord, så vil en prioritering af viden, der alene tilgodeser politikere, institutionsledelser eller forskere for den sags skyld ikke nødvendigvis og af sig selv føre til bedre kvalitet i den pædagogiske praksis - enten fordi denne viden ikke omsættes, eller fordi den leverede viden ikke passer ind i det vidensbehov, som pædagogerne på gulvet efterspørger. Et system, der både skal vurdere kvaliteten af det pædagogiske arbejde og bidrage til lokal kvalitetsudvikling, må altså i sig selv indeholde en refleksionsramme, der både sikrer, at resultaterne omsættes, at kvaliteten af arbejdet løbende styrkes, og at det pædagogiske arbejde udvikles.

Hvordan løser man så denne udfordring? I De Sociale Indikatorprogrammer er hensynet til den praktiske anvendelighed af den viden, der løbende indsamles om hver enkelt borger, vægtet meget højt. Det betyder, at det i praksis er muligt at indsamle informationer i forhold til planlægning og løbende evaluering af det pædagogiske arbejde, som ikke nødvendigvis rapporteres til det politiske niveau. Derudover skal brugen af SIP tilrettelægges på en sådan måde, at vurderinger af indsatser og resultater for den enkelte borger understøtter det dokumentationsarbejde, der alligevel foreligger på institutionen. Det være sig i forbindelse med udarbejdelse af individuelle pædagogiske planer, opfølgninger på handleplaner, udredninger eller lignende.

Samtidig er der i SIP lagt vægt på at kombinere statistiske oversigter over resultaterne på tværs af institutioner med fagfolks kvalitative vurderinger og nuanceringer. Konkret foregår dette som en struktureret tematisk drøftelse af de kvantitative resultater i evalueringen. Bag denne prioritering ligger en tro på, at pædagogerne og det øvrige personale på de deltagende institutioner ligger inde med en unik viden om, hvad der er på spil i den gode pædagogiske indsats. Pædagoger har en særlig viden om, hvilke tiltag der har været udslagsgivende for, at fx én institution har stor succes med at mindske misbruget blandt unge kriminelle, mens personalet på en anden institution er særligt dygtige til at forbedre de unges sociale kompetencer. Denne form for erfaringsudveksling pædagoger imellem og koblingen mellem viden på et abstrakt niveau og praksisviden er et godt bud på en evalueringsmodel, der både giver rum for at drøfte forskellige tilgange til den pædagogiske praksis, og som sætter forskellige videnstyper i spil over for hinanden til gensidig udvikling og inspiration.

Den praktiske udfordring i at anvende viden fra evalueringsværktøjer som SIP er imidlertid, at det tager tid, før der er indsamlet en tilstrækkelig mængde data, der gør det muligt at lave statistiske analyser på tværs af flere sociale tilbud. Dette stiller store krav til medarbejdernes evne til selv undervejs at tolke egne resultater og anvende den viden, der kommer ud af SIP.

Erfaringsmæssigt kræver dette, at der er evalueringsildsjæle til stede på institutionen, som brænder for netop denne disciplin, og som kan gå forrest i forhold til at fortolke oversigter over

data og sætte drøftelser af de lokale resultater på dagsordenen. Ellers kan den viden, der kommer ud af SIP, risikere at være skønne spildte kræfter i forhold til den løbende lokale kvalitetsudvikling og blive glemt i en travl hverdag, hvor en række andre pædagogiske udfordringer presser sig på.

Succesfuld implementering

Skal det fulde potentiale i evalueringsværktøjer som SIP udnyttes, er en succesfuld implementering en nødvendig forudsætning. En succesfuld implementering indebærer ikke blot, at dokumentation indsamles for alle borgere på rette tid og sted, men også at den viden, der indsamles undervejs, rent faktisk omsættes og diskuteres blandt det pædagogiske personale. For at dette skal lykkes, er en opmærksom ledelse, der giver medarbejderne opbakning, tid og rum til løbende at omsætte resultaterne for hver enkelt borger, uvurderlig. Samtidig er implementeringen selvfølgelig også helt afhængig af medarbejdernes oplevelse af, at den dokumentation, der indsamles, er anvendelig og relevant. Resultaternes anvendelighed i forhold til det pædagogiske arbejde er afgørende for pædagogens vilje til at investere tid og ressourcer i evalueringsarbejdet. Her kan der potentielt opstå en konflikt mellem den viden, der efterspørges i en pædagogisk fagpraksis, og en evalueringsform, der tager afsæt i en samfundsvidenskabelig tradition. En kvantitativ evalueringsramme har ofte fokus på at indsamle information om borgerne i entydige og sammenlignelige svarkategorier, hvilket i nogle tilfælde konflikter med det pædagogiske fokus på det enkelte individs særlige vilkår og problemer. Dette kan i sig selv også udgøre en barriere, både i forhold til at anvende den viden, der produceres, men også i forhold til at udfylde de spørgeskemaer, der anvendes i SIP. Samtidig fordrer en succesfuld implementering også, at de pædagoger, der arbejder med SIP, godtager præmissen om, at det er muligt at beskrive en god faglig praksis og opstille mål for indsatsen. Opfattes pædagogik som et felt uden facitlister, som det blev formuleret af en pædagog, der skulle implementere SIP, så er det svært at se meningen med et evalueringsprogram, der forsøger at kortlægge, *hvad* der virker i en pædagogisk indsats. I SIP opbygges lokal evalueringskapacitet ved at uddanne pædagoger med en særlig interesse for dokumentation og evaluering til ressourcepersoner. Derved er der en vidensperson på hver institution, som er i stand til løbende at få et overblik over den dokumentation, der indsamles, og formidle denne til resten af personalegruppen. Denne kobling af resultaterne til det praktiske pædagogiske arbejde er afgørende for, at dokumentation og evaluering spiller sammen med udviklingen af den pædagogiske praksis.

Implementering af evalueringsprogrammer lykkes, når der er:

- Ledelsesmæssig opbakning og fokus
- Løbende anvendelse af den viden, der indsamles
- En kobling mellem indsamling af viden og planlægningen af den konkrete indsats
- En tilpasning til institutionens eksisterende arbejdsgange og organisering
- Ildsjæle, der bærer viden om evalueringen ud i alle dele af institutionen

- Diskussioner af den gode pædagogiske indsats

Implementering af evalueringsprogrammer løber ud i sandet når:

- Viden fra evalueringen ikke er tilgængelig for alle medarbejdere
- Viden fra evalueringen ikke tænkes sammen med det øvrige pædagogiske arbejde
- Implementeringsprocessen aldrig når videre end til at udfylde skemaer
- Der er modstand i personalegruppen i forhold til at evaluere pædagogisk arbejde
- Der mangler viden om de faktiske anvendelsesmuligheder i organisationen
- Andre problemstillinger er mere presserende og lægger beslag på tid og ressourcer til refleksion og kvalitetsudvikling

Pædagogisk handling

Evalueringer af pædagogisk arbejde opstår og udvikles ofte i en styringssammenhæng, hvor politikere eller administratorer har brug for en viden, der fx kan kvalificere de fremtidige politiske beslutninger eller danne grundlag for uddeling af puljemidler til konkrete projekter.

Et klassisk problem i evalueringer af socialt og pædagogisk arbejde er, at disse ofte slutter med en kortlægning i form af en skriftlig rapport. Dette markerer afslutningen på et evalueringsprojekt, der sjældent følges op med en lige så stor opmærksomhed på at formidle evalueringens resultater, endside fokus på at implementere resultaterne på tværs af det felt, som evalueringen har kortlagt.

Evalueringer af pædagogisk praksis eller dokumentationssystemer opleves derfor set fra pædagogernes perspektiv ofte som systemer, der er løsrevet fra en pædagogfaglig kontekst, og som har andre formål end at kvalificere det pædagogiske arbejde.

Evalueringer og dokumentationssystemer kan bidrage til at udvikle det pædagogiske arbejde og være et kvalificeret afsæt for pædagogisk handling, hvis de udvikles med respekt for den viden, som pædagoger efterspørger. I De Sociale Indikatorprogrammer blev dokumentationen af både indsatser og resultater over for den enkelte borger et afsæt for de pædagogiske diskussioner om og med den enkelte borger. At interviewe hver enkelt borger om deres oplevelse af livskvalitet gav nye perspektiver på borgerens ressourcer og oplevelse af hverdagen. Sådanne oplevelser kan være med til at flytte det pædagogiske arbejde og give fælles retning og ny udvikling for både borgere og pædagoger.

Hvad er De Sociale Indikatorprogrammer?

Som en del af regionernes kvalitetsmodel på det sociale område har de danske regioner truffet beslutning om at udvikle og implementere en række evaluerings- og dokumentationsprogrammer på det sociale område.

Evalueringsprogrammerne betegnes De Sociale Indikatorprogrammer og forkortes SIP. Der er udviklet indikatorprogrammer for både voksne og unge på de sociale tilbud, og indikatorprogrammerne dækker følgende målgrupper:

- Voksne med autismspektrum forstyrrelse
- Voksne med udviklingshæmning
- Voksne med erhvervet hjerneskade
- Voksne med sindslidelser
- Unge på sikrede institutioner
- Unge på åbne døgninstitutioner

Læs mere på: www.socialkvalitetsmodel.dk